

- Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій : Навч. посібник. / Оксана Олегівна Крижановська, Олег Прокопович Крижановський. – [2-ге вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2006. – 368 с.
5. Лихачев Д. Поэтика древнерусской литературы / Д. Лихачев. – [3-е изд.]. – Л. : Наука, 1979. – 360 с.
  6. Стасик М. В. Художній хронотоп : теоретичний аспект / М. В. Стасик [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/gn/2008_3/files/GN_03_08_Stasik.pdf
  7. Українка Леся. Зібр. Творів : у 12 т. / [ред. кол. : Є. С. Шабліовський (голова), М. Д. Бернштейн, Н. О. Вишневська, Б. А. Деркач, С. Д. Зубков, А. А. Каспрук, П. Й. Колесник, В. Л. Микитась, Ф. П. Погребенник]. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. 6. – 414 с.
  8. Хализев В. Е. Теория литературы : учебник / Валентин Евгеньевич Хализев. – 4-е изд. испр. и доп. – М. : Высшая школа, 2007. – 405 с.

УДК: 821.161.2

Kozak Hanna,
mgr, asystent naukowy
Katedra Ekologii Krajobrazu, KUL

Aspekty ekologiczne w twórczości Łesi Ukrainki

Козак Г. Екологічні аспекти творчості Лесі Українки. Праця містить новаторський підхід в інтердисциплінарних дослідженнях, а саме на межі літератури та екології. У статті досліджено екологічні аспекти в поемі видатної української письменниці Лесі Українки «Лісова пісня». На прикладі твору показано принципи екології, взаємодію людини і природи, гармонію людини з природою.

Ключові слова: поезика, філософія природи, екологія, гармонія.

Козак Г. Экологические аспекты творчества Леси Украинки. Работа содержит новаторский подход в интердисциплинарных исследованиях, в частности в взаимодействии литературы и экологии. В статье изучено экологические аспекты в поэме известной украинской писательницы Леси Украинки «Лесная песня». На примере произведения показано принципы экологии, взаимодействия человека и природы, гармонию человека и природы.

Ключевые слова: поэтика, философия природы, экология, гармония.

Kozak H. Ecological Aspects in Lesya Ukrainka's Writing. The work consists of innovative approach in interdisciplinary investigations, particularly in the area of borderline of literature and ecology. Here, were examined various ecological aspects of "Lisova Pisnya" (Forest's song), the drama of Lesya Ukrainka, a paramount Ukrainian writer. On the example of that piece of writing, there were portrayed different ecological rules, mutual relations and impacts of human and nature, the harmony between them.

Key words: poetry, nature philosophy, ecology, harmony

Problem naukowy i jego znaczenie

Czasy współczesne są etapem nowych kierunków w badaniach naukowych, a mianowicie interdyscyplinarnego podejścia. Czytelnicy zwykli już zapoznawać się z różnego rodzaju badaniami na pograniczu historyczno-literackim. Natomiast analiza ekologicznych podejść w literaturze dopiero zaczyna się rozwijać. Właśnie w literaturze, która już stała się dziedzictwem dla obecnych pokoleń i narodów, które na nowo odkrywają z punktu widzenia swego czasu jego potrzeby i zadania, rozwijają się nowe warstwy myśli [5], uczuć i problemów.

Istotną potrzebą naszego czasu jest przemyślenie problemu "człowiek a przyroda" zarówno w życiu społecznym, jak i w literaturze.

W literaturze problem harmonii przyrody z człowiekiem ma długoletnią tradycję. Odzwierciedla się ona w folklorze ukraińskim [3], w pamiątkach literatury słowiańskiej, w tym "Słowo o wyprawie Igora", w twórczości H. Skoworody, H. Kwitky-Osnowjanenka, T. Szewczenki, Marka Wowczka, I. Franki, M. Kociubyńskoho i in.

Znaczący wkład w kwestię relacji przyrody z człowiekiem, a także relacji między elementami przyrody i ich współistnieniem dokonała w swojej twórczości wybitna pisarka Lesia Ukrainka [1].

Dorobek twórczy Lesi Ukrainki w różnych aspektach, związany z fenomenem przyrody, w tym także z zagadnieniem ekologicznym, zawsze był obiektem zainteresowań. Przede wszystkim są to badania O. Bileckiego, P. Wołyńskiego, M. Draj-Chmary, A. Kostenka, Ł. Miroszniczenki, M. Moroza, I. Iwanenko i in.

Aktualność danego tematu polega na współczesnym zapoznaniu się i analizie wielowymiarowego problemu wzajemnej relacji człowieka z przyrodą. Różne pojmowanie świata przyrody i człowieka oraz zestawienie przeszłości z teraźniejszością spowodowały zaktualizowanie się potrzeby przedstawienia twórczości pisarki oraz nowych aspektów badania jej dorobku w ramach zjawiska nie tylko narodowego.

Praca ma na celu rozpatrywanie fenomenu przyrody w twórczości Łesi Ukrainki, relacji człowieka z przyrodą, ekologicznych koncepcji w rozwiązywaniu konfliktów w dziełach pisarki w kontekście modernistycznych poszukiwań literatury europejskiej.

Zadaniem pracy było zbadanie zasad i koncepcji ekologicznych poprzez wyodrębnienie relacji człowiek – przyroda w twórczości poetyckiej Łesi Ukrainki, które są niezbędne dla utrzymania harmonii w środowisku przyrodniczym. Natura w twórczości Łesi Ukrainki jest badana wyłącznie jako fenomen estetyczny, który dominuje w relacjach człowiek– środowisko.

Znaczenie pracy: Wyniki pracy wzbogacają wiedzę dorobku estetyczno-filozoficznego Łesi Ukrainki oraz tworzą nowe podejścia do pojmowania twórczości pisarki oraz jej miejsca w kontekście literatury ukraińskiej i europejskiej. Rezultaty pracy poszerzą horyzonty w badaniach twórczości Łesi Ukrainki, dadzą podstawy dla dalszych dyskusji naukowych oraz posłużą studentom i doktorantom.

Wyniki

Analizę ekologicznych zagadnień przeprowadzono na wybranych przykładach z twórczości Łesi Ukrainki, a mianowicie na podstawie dramatu z elementami bajki “Lisowa pisnia” [2], napisanie którego wydaje się być dyktowane samą przyrodą, jej niezwykłym pięknem, relacjami oraz bogactwem przyrodniczo-kulturowym Polesia.

Dzieło, jak i jego bajkowych bohaterów, poetka stworzyła na gruncie ukraińskiej twórczości ludowej, a przyroda stanowiła miejsce działań, na gruncie którego bohaterowie ciągle relacjonują,

ukazując jej znaczenie w swoim życiu. Przyroda natomiast ciągle daje odpowiedź na ich czyny.

Już sama tylko nazwa dramatu "Lisowa pisnia", czyli pieśń o lesie, daje do zrozumienia, że mamy do czynienia z ekosystemem leśnym (różnorodną wielowarstwową roślinnością i różnymi zależnościami ekologicznymi).

Dramat rozpoczyna się pięknym wiosennym obrazem:

"Провесна. По узліссі і на галяві зеленів перший ряст і цвітують проліски та сон-трава. Дерева ще безлисті, але вкриті бростю, що от-от має розкритись".

W pierwszych wersach utworu bardzo poetycznie zostało opisane "uzlissia", co w języku ekologicznym znaczy ekoton – strefa przejścia pomiędzy ekosystemem lasu i ekosystemem łąki, oraz "halawyna" – otwarta przestrzeń wewnątrz lasu, powstała po wypadnięciu jednego czy kilku przestarzałych drzew – początkowe stadium wtórnej sukcesji leśnej z pokazaniem indykacyjnych wiosennych gatunków roślin (pierwszych kwiatów) – przedstawicieli ekotonu i otwartej przestrzeni wewnątrz lasu. W przyrodzie rozpoczął się cykl wiosenny, widoczne są ekologiczne aspekty: ocieplenie, powodujące aktywny wzrost roślin. Pod wpływem wiosennego ciepła kwitną pierwsze kwiaty, uaktywnia się cykl pobierania pierwiastków odżywczych z gleby – element krążenia ich w ekosystemie. Wskutek tego wytwarzane są pąki, które z czasem stają się liśćmi.

Aby wszystko działało się w zgodzie z naturą, niezbędna jest równowaga ekologiczna, czyli bilans naturalnych i zmienionych przez człowieka komponentów ekologicznych i procesów przyrodniczych, które powodują długotrwałe istnienie ekosystemu leśnego [4].

Widzimy, jak w pięknych obrazach wiosennych na skutek gwałtownych działań wzburzonej wiosennej wody zostaje zachwiana równowaga ekologiczna ekosystemu (systemu biologicznego, tworzącego funkcjonalną całość organizmów z ich środowiskiem). Takim ekosystemem w dramacie jest jezioro, w którym została naruszona równowaga ekologiczna. Na przykład,

“Тој, szczo hrebli rwe” “навесні він нуртує, грає, рве, ... зриває з озера вінок розкішний, ... лякає птицю мудру, сторожку, вербівдовиці корінь підриває”. Reaguje na to świat roślin i zwierząt: “Вода б’ється в береги, аж осока шумить, і пташки зграями зриваються...”.

Ma to ogromny wpływ na bohaterów dramatu, a mianowicie na samą postać Wodianyka, który negatywnie ocenia skutki braku równowagi w przyrodzie:

Хто тут бентежить наші тихі води?

Псує мої рівенькі береги

І старощам моїм спокій руйнує...

To również dotyczy sytuacji, kiedy tej wody brak. Bohater nie tylko ocenia skutki danego fenomenu, ale również dokonuje filozoficznych porównań i przemyśleń o tym, że właśnie latem promienie słoneczne wysuszają wszystko dookoła i przyroda doznaje niepoprawnych zmian, a niekiedy nawet strat:

*А влітку де він? Де тоді гасає,
коли жадібне сонце воду п’є...*

*...коли від спраги никне очерет,
зоставшия на березі сухому,
коли, вмираючи, лілеї клонять
до теплої води голівки в’ялі?*

W powyższym fragmencie “Lisowoji pisni” Łesia Ukrainka bardzo poetycznie i precyzyjnie opisuje obieg wody w przyrodzie, która jest niezbędna do jej normalnego funkcjonowania. “Тој, szczo hrebli rwe” opowiada o swoim obiegu, zachodzącym pomiędzy oceanem, morzem i jeziorem:

Тоді я в морі, діду.

*Мене на поміч кличе Океан,
щоб не спило і в нього чашу сонце.*

Як цар морський покличе – треба слухать.

Wodianyk dodaje do tego ekologicznego obiegu także znaczenie jesiennego deszczu, którego brak powoduje obawy, że “...прийшлось би згинуть з парою”. Krótkie podsumowanie

wypowiedzi przedstawia Rusalka, a mianowicie: *“Не може пара згинути, бо з пари знов зробиться вода”*. W tym zdaniu została pokazana teoria kondensacji pary wodnej, jako elementu krążenia wody w przyrodzie.

Jako podsumowanie danego fragmentu o stabilności i spokoju w przyrodzie, o równowadze ekologicznej, wypowiedziane są bardzo symbolicznie słowa Wodianyka, który dba o porządek w przyrodzie i o to, żeby wszelka roślinność rozwijała się w zgodzie ze sobą i zgodnie z zasadami ekologicznymi:

Ну, розчеши, я сам люблю порядок.

...Та поправ

латаття, щоб рівненько розстелялось,

та килим з ряски позшивай гарненько...

Występuje wiele przykładów oddziaływań ekologicznych w poemacie Łesi Ukrainki *“Lisowa pisnia”*. Czy to rola wiatru w rozwijaniu się roślin, czy też wpływ temperatur, a może pór roku na wegetację – wszędzie widzimy te przepiękne obrazy natury, jako wzoru harmonii i współistnienia różnych komponentów przyrodniczo-ekologicznych.

...Бо він був ніжний, той весняний легіт,

співаючи, їй розвивав листочки,

милюючи, розмаяв їй віночка,

і, пестячи, кропив росою косу...

Вдяг ясень-князь кирею золоту,

а дика рожса буйнії корали.

Невинна біль змінилась в гордий пурпур

на тій калині, що тебе квітчала,

де соловей співав пісні весільні”.

Niemniej istotnym ekologicznym aspektem w dziele Łesi Ukrainki jest współistnienie człowieka z przyrodą. Takim swoistym symbolem harmonii, wcieleniem bogactwa i piękna lasu, jest główna bohaterka utworu Mawka. Autorka na przykładzie tego obrazu nawołuje do zachowania bogactwa przyrodniczego, przedstawia, jak trzeba żyć w zgodzie i harmonii z przyrodą, zachowując te naturalne związki ekologiczne, co więcej, przestrzega człowieka

przed bezmyślnym niszczeniem środowiska przyrodniczego. Bo przyroda może odpowiedzieć okrucieństwem na okrucieństwo:

*Ще ж Водяник стіжка їм підмочив,
а Потерчата збіжжя погноїли,
Пропасниця їх досі б'є за те,
що озеро коноплями згидили.
Не буде їм добра тепер у лісі!*

To brzmi jak głośna przestroga dla człowieka, który podąża niewłaściwą drogą nie szanując przyrody, nie zachowując się zgodnie z jej zasadami, w tym i ekologicznymi.

Bardzo ważną metodą użytą przez autorkę w podsumowaniu poematu są filozoficzne rozważania o nieskończoności procesów ekologicznych w przyrodzie, o jednej z ważniejszych reguł ekologicznych – o obiegu materii w przyrodzie – o wieczności materii.

*Легкий, пухкий попалець
ляже, вернувшись, в рідну землю,
вкупі з водою там зростить вербицю, –
стане початком тоді мій кінець.*

Podsumowując powyższe argumenty warto powiedzieć, że podobnego rodzaju badania mają niezwykle znaczenie zarówno dla ekologii jak i dla literatury współczesnej, ponieważ wzbogacają się wzajemnie, dając w perspektywie bardzo precyzyjne wyniki oraz możliwość odkrywczego spojrzenia na otaczający nas świat. Możemy w nowy sposób, przez pryzmat pozytywnych bohaterów, pojmować przyrodę w sposób bardziej "ludzki" niż dotychczas, zmienić swój stosunek do przyrody i żyć z nią w harmonii, przestrzegając jej zasad.

W perspektywie planowane jest rozszerzenie dalszych badań nad problemami ekologicznymi w literaturze, w tym i w innych utworach Łesi Ukrainki.

Literatura

1. Кулинська Л. П. Поетика Лесі Українки. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1967. – 326 с.

2. Леся Українка. Драматичні поеми.- К. : Вид-во худ. літ-ри "Дніпро", 1983. – 346 с.
3. Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. – К. : Вид-во АН УРСР, 1956. – 236 с.
4. Реймерс Н. Ф. Основные биологические понятия и термины. – М. : Просвещение, 1988. – 319 с.
5. Zięba S. Natura i człowiek w ekologii humanistycznej. – Lublin : EKO KUL, 1998. – 288 s.